



Vlaanderen
is erfgoed

ZON 05 Juni

næslid

Opheffingsdossier

Omgeving van gemeentehuis en -school in Bilzen (Eigenbilzen)

Dorpsgezicht

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Omgeving van gemeentehuis en -school, Bilzen (Eigenbilzen), Hartenberg 21 – dorpsgezicht (opheffing)

Onderwerp

Benaming: Omgeving van gemeentehuis en -school

Adres of ligging: Hartenberg 21, Bilzen (Eigenbilzen)

Dossier

Type dossier: opheffingsdossier (Gehele opheffing)

Dossiernummer: 4.001/73006/105.1

Bescherming

Beschermd als: dorpsgezicht

Beschermingsbesluit: ministerieel besluit van 14 juni 2002

URI Besluitendatabank Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/bsluiten/3873>

Inventaris Onroerend Erfgoed

URI Inventaris Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/2500>

Samenvatting

De bescherming als dorpsgezicht van de omgeving van gemeentehuis en -school in Bilzen (Eigenbilzen) wordt opgeheven omdat de erfgoedwaarde onherstelbaar is verloren gegaan. Binnen de afbakening van het dorpsgezicht waren op moment van bescherming al amper erfgoedwaarden en sindsdien zijn deze volledig verloren gegaan door een ingrijpende aanbouw en omgevingsaanleg.

Datum

Datum: 2/06/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Aanleiding tot opmaak van het dossier	4
2.	Beschrijvend gedeelte	4
2.1.	Ruimtelijke context.....	4
2.2.	Historiek van het beschermde goed	4
2.3.	Historiek van het beschermings- en beheerdossier	5
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	6
2.5.	Juridische toestand.....	6
2.5.1.	Adres en kadaster	6
2.5.2.	Onroerend erfgoed	6
2.5.3.	Omgeving	6
3.	Evaluerend gedeelte	6
3.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	6
3.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	7
3.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	7
4.	Bronnen	8
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	8
5.1.	Omgevingsplan	8
5.2.	Fotobijlage	8
5.3.	Documentatie	8

1. AANLEIDING TOT OPMAAK VAN HET DOSSIER

Dit is het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit voor de bescherming als dorpsgezicht van de omgeving van gemeentehuis en -school in Bilzen (Eigenbilzen). De opheffing kadert in de evaluatie van het beschermde erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van de omgeving van gemeentehuis en -school in Bilzen (Eigenbilzen) werd onderzocht in het project 'snelle screening' (2021-2022). Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Met uitzondering van de stedenbouwkundige ensembles en het archeologisch en varend erfgoed, werd het volledige beschermde bestand gescreend.

De bescherming als monument van het gemeentehuis en -school in Bilzen (Eigenbilzen) blijft behouden.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Ruimtelijke context

De als dorpsgezicht beschermde omgeving van gemeentehuis en -school in Bilzen (Eigenbilzen) bevindt zich aan Hartenberg 21, rond het als monument beschermde gemeentehuis en -school. Dit monument maakt geen deel uit van het dorpsgezicht. Ten zuiden bevindt zich het Julien Schoenaertsplein, met net ten zuiden daarvan de neogotische parochiekerk Sint-Ursula (vastgesteld bouwkundig erfgoed). Het dorpsgezicht bestaat uit een hellend terrein, waardoor het aan de zuidzijde merkkelijk lager is en het gemeentehuis aan die zijde een verhoogde begane grond heeft.

Het beschermd onroerend erfgoed in de omgeving van het beschermd onroerend goed wordt weergegeven op een omgevingsplan in bijlage bij dit opheffingsdossier.

2.2. Historiek van het beschermde goed¹

De straat Hartenberg ligt in het centrum van het dorp en loopt ten westen van de kerk. Op de Ferrariskaart (1771-1777) staat ze aangeduid met een vrij dichte bebouwing, waaronder vier ruime vierkantshoeves. In de eerste helft van de 19de eeuw verloor ze haar belang, waarschijnlijk na aanleg van de huidige Dorpsstraat.²

Op 11 november 1852 kocht het gemeentebestuur van Eigenbilzen aan de Hartenberg een perceel (513A) met boomgaard om een gemeenteschool te bouwen. Vier jaar later werd dit "schoolhuis" kadastraal geregistreerd (fiscaal onbelast).³ Het uitzicht van dit gebouw is niet gekend maar op de bijhorende kadastralschets is te zien dat dit gebouw qua inplanting vrijwel identiek is aan het huidige. Aan de noordzijde bevond zich een klein losstaand volume maar dit verdween later voor de aanleg van een doodlopend zijstraatje van de Hartenberg met dezelfde benaming (zie bijlage 5.3., foto 13-14). In 1898 werd het schoolhuis omgevormd tot muziekzaal van harmonie Aurora wat gepaard ging met een

¹ Tenzij anders vermeld is deze historiek gebaseerd op een historische nota uit het restauratiedossier, s.d. [2005] (VAC Hasselt Beheerarchief DL 2194) en de kadastrale schetsen van de federale overheidsdienst Financiën. Er bleef in de gemeente geen archiefmateriaal bewaard over het complex.

² INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hartenberg* [online], <https://id.erfgoed.net/themas/273> (geraadpleegd op 24 maart 2023).

³ Volgens de inventaris van het Onroerend Erfgoed en het beschermingsdossier dateert het gebouw uit de late 19de eeuw – vroeg 20ste eeuw maar dit wordt niet ondersteund met bronnenmateriaal, documentatie of literatuur. INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Gemeentehuis Eigenbilzen en gemeenteschool* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/644> (geraadpleegd op 24 maart 2023).

kadastrale opsplitsing (zie bijlage 5.3., foto 15). In 1908 werd een klein deel van de onderwijzerswoning omgezet naar gemeentehuis (dat tot 1970 in gebruik bleef). Ook dit vertaalde zich in een kadastrale opsplitsing (zie bijlage 5.3., foto 16). In 1974 liet het gemeentebestuur het gebouw ombouwen tot feestzaal met aanbouw van een sanitair blok. Na de bescherming in 2002 werd de zaal in 2004-2009 opnieuw gerenoveerd en uitgebreid met een nieuwbouw (vergelijk bijlage 5.3., foto 1-11 met fotoregistratie en bijlage 5.3., foto 12).

2.3. Historiek van het beschermings- en beheerdossier⁴

De beschermingsprocedure voor het dorpsgezicht "gemeentehuis en -school: omgeving" in Eigenbilzen verliep parallel met de bescherming van het gemeentehuis en school als monument, en volgde op de geografische inventarisatie.⁵ De motiveringsnota dateert van 14 februari 2001, het ontwerp van lijst volgde op 11 juni 2001 (betekend op 31 juli 2001 en gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad op 3 oktober 2001). Na gunstig advies van zowel het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen (op 5 september 2001), de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (op 4 april 2002) als de gemeente en Ruimtelijke Ordening (bij ontstentenis), en na een openbaar onderzoek dat geen opmerkingen of bezwaren opleverde (proces verbaal van 11 februari 2002) volgde op 14 juni 2002 het definitieve beschermingsbesluit (betekend op 18 juli 2002 en gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad op 20 september 2002). De omgeving van het gemeentehuis en -school werd beschermd omwille van "de historische waarden, met name de historische en de architectuurhistorische waarde". Voor deze waarden van het dorpsgezicht geeft het beschermingsbesluit volgende omschrijving:

"De neoromaanse en neoklassieke architecture parlante van school en gemeentehuis, waarbij het stilistische zwaartepunt aan de straatzijde ligt, is beeldbepalend en sluit perfect aan bij het van ver zichtbare profiel van de al even sprekende neogotische St.-Ursulakerk, die overigens in dezelfde periode werd herbouwd door de in de streek gerenomeerde (sic) architect Christiaens.

Beide gebouwen staan aan de uiteinden van een authentieke, laat 19de tot vroeg 20ste eeuwse representatieven (sic) as doorheen het dorp."

Tussen 2004 en 2009 werd in opdracht van de stad Bilzen een restauratie uitgevoerd naar ontwerp van architectenassociatie Atrio nv, met gunstig advies van de Cel Monumenten en Landschappen van de Vlaamse overheid (op 4 januari 2006) en restauratiepremie. Dit project omvatte ook de toevoeging in het beschermde dorpsgezicht van een nieuwe aanbouw (kelder, begane grond en verdieping) voor café, foyer, toegang, bergingen, keuken, sanitair. In de verantwoordingsnota's van dit project uit 2005-2006 wordt ingegaan op de impact van deze renovatie op de als dorpsgezicht beschermde omgeving:

- Aan de zuidzijde verdwijnt de parkeerplaats die een lelijke opening maakt in de dorpskern. Daar komen nieuwe toegangen, beplanting en een aangepast openbaar plein wat zorgt voor een grotere integratie van het monument in het stedenbouwkundig weefsel.
- Ten zuidoosten wordt het braakliggend stuk perceel dat leidt tot sluikestorten en onveiligheidsgevoel, dicht gebouwd tot tegen de bestaande tuinmuur die in zijn oorspronkelijke staat wordt bewaard. De nieuwbouw zal hedendaags zijn en de grens tussen monument en nieuwbouw zal duidelijk worden aangegeven, onder andere met een lichtstraat tussen beide en met materiaalgebruik. De huidige blinde buitengevel van het gebouw wordt geïntegreerd in het gebouw.
- Het straatbeeld aan Hartenberg (westzijde) zal verbeteren door de afbraak van de storende helling voor andersvaliden en door de heraanleg van de straat.

⁴ Tenzij anders vermeld gebaseerd op informatie uit VAC Hasselt Bescherming- en beheerarchief DL 2194.

⁵ SCHLUSMANS F. 1996: *Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Provincie Limburg. Arrondissement Tongeren. Kantons Bilzen-Maasmechelen, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 14N3*, Turnhout.

Twee lange, smalle aanbouwen tegen de oostgevel werden afgebroken en het perceel aan deze zijde werd volledig toe gebouwd (bijlage 5.3., foto 11-12 en fotoregistratie, foto 7).

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 3 juni 2022. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de opheffing.

Behoudens verborgen gebreken, bevindt het onroerend goed zich in goede bouwfysische toestand.

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Adres en kadaster

De als dorpsgezicht beschermde omgeving van gemeentehuis en -school, Hartenberg 21 in Bilzen (Eigenbilzen), bevindt zich op het perceel met de volgende kadastrale gegevens: Bilzen, 6de afdeling, sectie C, perceelnummer 513X (deel). De kadastrale gegevens van het dorpsgezicht waren identiek op moment van bescherming. Het adres was Hartenberg 12 in Bilzen (Eigenbilzen), op moment van bescherming.

2.5.2. Onroerend erfgoed

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De omgeving van gemeentehuis en -school is aangeduid als beschermd dorpsgezicht: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/2500>.

De omgeving van gemeentehuis en -school maakt deel uit van de aanduiding als vastgesteld bouwkundig erfgoed: Gemeentehuis Eigenbilzen en gemeenteschool <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/16510>.

2.5.3. Omgeving

De Gewestplanbestemming van het beschermd dorpsgezicht is woongebied.

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

De omgeving van het gemeentehuis en -school in Bilzen (Eigenbilzen) werd op 14 juni 2002 beschermd als dorpsgezicht omwille van de historische en architectuurhistorische waarde: *"De neoromaanse en neoklassieke architecture parlante van school en gemeentehuis, waarbij het stilistische zwaartepunt aan de straatzijde ligt, is beeldbepalend en sluit perfect aan bij het van ver zichtbare profiel van de al even sprekende neogotische Sint-Ursulakerk, die overigens in dezelfde periode werd herbouwd door de in de streek gerenommeerde architect Christiaens. Beide gebouwen staan aan de uiteinden van een authentieke, laat 19de- tot vroeg 20ste-eeuwse representatieve as doorheen het dorp."* Deze motivatie bevat argumenten die voor discussie vatbaar zijn:

- de aangehaalde chronologische samenhang tussen gemeentehuis en -school enerzijds en de parochiekerk Sint-Ursula anderzijds (laat 19de-vroeg 20ste eeuw).

Gemeentehuis en -school dateren immers al uit het midden van de 19de eeuw terwijl de kerk gebouwd werd in 1908-1910;

- de omschrijving van Hartenberg als "authentieke, laat 19de- tot vroeg 20ste-eeuwse representatieve as doorheen het dorp". Deze beschrijving is eerder van toepassing op de Dorpsstraat. De inventaris van het bouwkundig erfgoed die voor Eigenbilzen in 1996 werd opgesteld, geeft immers aan dat de Hartenberg in de eerste helft van de negentiende eeuw zijn belang verliest ten voordele van deze Dorpsstraat.⁶ Bovendien werd maar een minimaal stukje van die zogezegd representatieve as beschermd.

De in deze motivatie beschreven erfgoedelementen en -kenmerken bevinden zich bovendien buiten de afbakening van het dorpsgezicht, met name het als monument beschermde gemeentehuis- en school en de parochiekerk Sint-Ursula (vastgesteld bouwkundig erfgoed). Het als dorpsgezicht beschermde gebied omvat een ruimte die ook ten tijde van de bescherming al was ingevuld als geasfalteerde parking. Dit gebied kan bezwaarlijk gezien worden als een zone die de intrinsieke waarde van het monument tot zijn recht doet komen. De ruimte tussen het gemeentehuis en de kerk, waar zich enkele groene elementen en een kleine gebouwde constructie bevonden (bijlage 5.3., foto 11) werd dan weer niet meegenomen in de bescherming.

Een bijkomend argument voor de opheffing is dat bij de renovatie van het complex gemeentehuis en -school in 2005-2009 het beschermde dorpsgezicht ingrijpend gewijzigd werd met afbraak van bestaande aanbouwen aan de oostzijde, toevoeging van een nieuwbouw aan de volledige oostzijde, en verhoging van het straatniveau (vergelijk fotoregistratie foto 3 en bijlage 5.3., foto 4). Ook de recente groenaanleg langs de Hartenberg verstoort het zicht op het beschermde gebouw en het beeldbepalende karakter ervan.

De bescherming van de omgeving van gemeentehuis en -school in Bilzen (Eigenbilzen) als dorpsgezicht wordt opgeheven, omdat de erfgoedwaarden van het beschermde goed onherstelbaar zijn aangetast of verloren gegaan. Binnen de afbakening van het beschermde dorpsgezicht waren op moment van bescherming al amper erfgoedwaarden aanwezig en sindsdien zijn deze volledig verloren gegaan door een ingrijpende aanbouw en omgevingsaanleg.

3.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

De erfgoedwaarden zijn volledig verloren gegaan. Het inhoudelijk verslag bij de bescherming en het opheffingsdossier registreren de erfgoedwaarden die verloren zijn gegaan voldoende. Er zijn bijgevolg geen bijkomende maatregelen vereist voor de registratie van de erfgoedwaarden of het behoud van erfgoedelementen in een onroerenderfgoeddepot.

3.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming als dorpsgezicht van gemeentehuis en -school, Hartenberg 21 in Bilzen (Eigenbilzen), wordt geheel opgeheven omdat de erfgoedwaarde volledig verloren is gegaan. Het kadastraal perceel gevat door de opheffing is opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

⁶ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hartenberg* [online], <https://id.erfgoed.net/themas/273> (geraadpleegd op 24 maart 2023).

4. BRONNEN

Federale Overheidsdienst Financiën, kadastrale schetsen.

VAC Hasselt, Bescherming- en beheerarchief DL 2194.

SCHLUSMANS F. 1996: *Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Provincie Limburg. Arrondissement Tongeren. Kantons Bilzen-Maasmechelen, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 14N3*, Turnhout.

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Gemeentehuis Eigenbilzen en gemeenteschool* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/644> (geraadpleegd op 24 maart 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hartenberg* [online], <https://id.erfgoed.net/themas/273> (geraadpleegd op 24 maart 2023).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastralmutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.